

Dkt. Elaine Phillips, Utangulizi wa Masomo ya Biblia, Kipindi cha 8, Sharoni Plain, Mlima Karmeli, Bonde la Yezreeli

© 2024 Elaine Phillips na Ted Hildebrandt

Huyu ni Dkt. Elaine Phillips katika mafundisho yake kuhusu Utangulizi wa Masomo ya Biblia. Hii ni kipindi cha 8, Uwanda wa Sharon, Mlima Karmeli, na Bonde la Yezreeli.

Tunasonga mbele katika masomo yetu ya kikanda.

Ili tu kujikumbusha, tumepitia na kuifunika sehemu kubwa ya kusini mwa nchi kadri tuwezavyo katika kipindi hiki kifupi cha muda. Pia tuna sehemu ya katikati, na nitaipitia kwa muda mfupi tu. Lakini kama unavyoona kutoka kwenye slaidi ya kichwa, kwa kweli tunahamia kaskazini na magharibi kutoka mahali tulipokuwa katika utafiti wetu uliopita.

Kwa hivyo, ili tu kupitia upya, husaidia kila wakati kupitia upya; tumekuwa tukizungumzia mara kwa mara kuhusu ardhi kati ya duru kuu za nguvu, na ukweli kwamba iko mahali ilipo kwa njia nyingi unaifanya kuwa uwanja wa majaribio ya imani. Utafiti wetu wa kwanza wa kikanda ulishughulikia sehemu hiyo kote nchini kutoka jangwani upande wa mashariki kupitia nchi ya vilima ya Yudea, Bonde la Wafilisti, Shefela. Kisha tukachukua mbinu kubwa zaidi, ukitaka, hadi Negevu, Negevu ya kibiblia, na Negevu kubwa zaidi, Sinai, na Misri.

Katika hotuba iliyotangulia ya hii, tulitumia muda wetu katika nchi ya vilima, na tulizingatia maeneo ya nchi ya vilima ambayo ni muhimu sana, samahani, kwa upande wa kabila la Mungu, makabila ya watu wa Mungu yaliyopandwa katika nusu ya kabila la Manase, Efraimu, na Benyamini. Tunapoendelea, moja ya mambo tunayohitaji kushikilia ni umuhimu wa hoja tuliyozungumzia katika hotuba iliyotangulia ya mji mkuu wa ufalme wa kaskazini hadi mahali panapoitwa Samaria. Mbali zaidi magharibi, iko wazi zaidi kukumbatia tamaduni za ulimwengu zinazotoka magharibi na hasa kutoka kaskazini magharibi.

Kwa hivyo, tunapoendelea mbele, hii hapa ramani yetu ambayo sasa tunaifahamu vizuri, na lengo letu la kwanza litakuwa kwenye Uwanda wa Sharon. Kwa hivyo, ili tujikumbushe, tulipozungumzia uwanda wa pwani, tulikuwa tunazungumzia Uwanda wa Wafilisti. Sasa, tutafanya kazi katika eneo linaloitwa Sharon au Uwanda wa Sharon.

Kwa hivyo, ili tu kuungana na hotuba yetu ya mwisho, hili lilikuwa eneo la nusu kabila la Manase. Sasa tunahamia hapa, na kimsingi tuna eneo ambalo litaenea kitaalamu kuanzia hapa, mpaka wa kaskazini wa Sharon au Sharon Plain, ni mahali padogo

panapoitwa Nachal Taninim. Huo ni mto wa Taninim, ambao unamaanisha mamba, cha kufurahisha ni kwamba.

Inaonekana kuna ushahidi kwamba kulikuwa na, zamani, na hata hadi karne ya 19, mabaki ya mamba yakionekana. Kwa vyovyote vile, kaskazini mwa sehemu hiyo kuna sehemu ndogo ya uwanda wa pwani. Kama unavyoona, inapungua sana hadi inapotoweka, na Mlima Karmeli, ambao tutarudi baadaye, utaingia moja kwa moja kwenye Bahari ya Mediterania.

Huu ni uwanda wa Dori, na unafanuliwa haswa na mji mdogo. Unaonekana katika Agano la Kale mara chache sana, lakini upo hapo. Huo ni uwanda wa Dori, na Dori ndio mji.

Kusini, tuna Mto Yarkon ambao utakuwa mpaka wetu wa mwisho. Kwa hivyo tunazungumzia kuhusu mteremko hapa wenye urefu wa kama maili 30. Hilo litakuwa muhimu.

Mpaka wa mashariki wa Bonde la Sharoni, au Bonde la Sharoni, ni vilima hivi, kama tulivyoona. Hasa, eneo hili hapa litakuwa utambuzi muhimu kwetu. Na kisha, bila shaka, magharibi ni Bahari ya Mediterania.

Hebu tujue tunachojua tayari, labda kwa kuangalia ramani hii. Ikiwa tumejifunza kuhusu jiolojia, hatuna msingi wa mwamba ambao umefichuliwa kwa wakati huu. Tunazungumzia udongo wa alluvial na matuta ya mchanga, na unaweza kukumbuka, tunapaswa kurudi nyuma kidogo sasa, msemu huu unaoitwa kurkar.

Kerkar imeandikwa kwa Q au kwa K. Matuta ya Kerkar, na hayo yametengenezwa kwa mchanga wenye chokaa. Ni kama saruji ya asili, na hiyo itakuwa muhimu tunapoendelea. Hakika tuna udongo wenye rutuba, kwa sababu kwa mamilioni ya miaka na milenia ya mvua katika eneo letu la milimani pamoja na bonde la maji hapa, maji yetu yanayotiririka katika eneo hilo yatakuwa na vipengele vingi vya udongo.

Lakini, bila shaka, kwa sababu kuna matuta kando ya pwani, mistari kadhaa ya matuta haya ya kurkar, kitu hiki cha saruji asilia, hiyo ina maana kwamba tutakuwa na vinamasi nyuma ya matuta hayo. Kwa hivyo, Sharon Plain haionekani sana katika Agano la Kale, na sababu ya hilo ni kwamba sehemu kubwa yake ilikuwa na vinamasi. Kuna baadhi ya vitu vinavyokua hapo, lakini sio miji mingi katika eneo hilo.

Kama tulivyosema, labda mihadhara mitatu au minne iliyopita, njia yetu kuu iliyopitia eneo hili ingekumbatia ukingo wa vilima, na kisha kile ambacho kingejaa maji hapo. Kwa hivyo, wangeenda hivyo, na kisha, kama tutakavyoona baadaye, kupitia Safu ya Karmeli. Muda mfupi uliopita, nilionyesha kwamba kuna mambo machache ya thamani yanayoendelea katika Uwanda wa Sharon katika Agano la Kale, na itakuwa

katika kipindi chetu maalum cha Agano Jipya ndipo tutakapokuwa na mahali hapa panaitwa Kaisaria.

Ninashukuru tovuti ya Picha za Ardhi Takatifu ya Carl Rasmussen kwa ramani hii maalum, ambapo unaona Kaisaria ikiwa imepakiwa mbele na kuangaziwa. Kwa sasa tu, kuna Kaisaria nyingi kwa sababu zimepewa jina la Kaisari. Kwa madhumuni yetu, tutakutana na mbili, moja wapo leo, Kaisaria Maritima, ambayo ni Kaisaria kando ya bahari, na kisha kesho, au samahani, hotuba yetu ijayo, tutashughulika na Kaisaria Filipi, ambayo itakuwa juu ya eneo la Mlima Hermoni.

Kwa hivyo, hebu tuzingatie Kaisaria hii hasa hivi sasa na tuone kwamba hapa tuko tena na Herode Mkuu. Jikumbushe tu kwamba Herode Mkuu anahusishwa na Herodian. Herode Mkuu anahusishwa na Yerusalemu katika kutengeneza jengo hilo la hekalu la Augusto.

Herode Mkuu aliacha alama ya kukanyagwa huko Samaria iitwayo Sebasti wakati huo, na sasa tutaona alama ya kukanyagwa kwa Herode huko Kaisaria. Nimewahi kusema haya hapo awali, lakini ninahitaji kuyarudia kwa sababu ni muhimu kuzingatia haya tunapopitia nyenzo hii. Herode alikuwa na tabia ya kukanyagwa sana.

Sidhani kama ni haki kusema hivyo, lakini kwa sababu alikandamizwa kwa sababu hangeweza kushinda vita na kujipatia jina kwa njia hiyo, alijenga na kujenga na kujenga, na mara tu alipojipatia kuteuliwa kuwa mfalme, ilikuwa jambo la kukatisha tamaa kidogo kutokuwa na ufalme ambao ungeweza kuwa na nguvu kijiografia kisiasa. Kwa hivyo, alitaka angalau kuufanya uonekane kama kitu cha kweli cha Augustus. Pia alitaka, kama ninavyokuonyesha, kuleta utamaduni wa Kirumi na utamaduni wa Kigiriki na Kirumi huko Yudea.

Na kwa hivyo, ni sehemu gani bora ya kuingia ambayo ungeweza kupata kuliko mahali hapa hapa? Sasa, kulikuwa na vikwazo kadhaa vya kufanya hivi, kwa sababu ukiangalia ufuo huo hapo, hakuna bandari ya asili. Ni ufuo wa moja kwa moja hapa, lakini zamani, wakati wowote unahitaji bandari, ikiwa utafanya aina yoyote ya usafirishaji, na bila shaka Roma ilikuwa ng'ambo ya ziwa la Kirumi la Bahari ya Mediterania. Kwa hivyo, wahandisi wa Herode walilazimika kukabiliana na tatizo hilo.

Kwa hakika, tulijifunza kutoka kwa Josephus, kwamba kulikuwa na makazi huko. Iliitwa Mnara wa Stratos, lakini ulikuwa mdogo. Na kwa hivyo, kimsingi, Herode anaenda kujenga jiji ambalo litakuwa mahali pake pa kuingilia, mahali pa kuingilia utamaduni wa Kirumi kuingia Yudea.

Na ili kufanya hivyo, moja ya mambo muhimu zaidi atakayofanya ni kujenga bandari. Hakuna bandari ya asili, kwa hivyo anajenga ya bandia. Bila shaka, kama ninavyokuonyesha katika mstari wa mwisho wa slaidi hiyo mahususi, mabadiliko ya ajabu katika upangaji wa mambo wa Roho Mtakatifu ni kwamba angeleta utamaduni

wake, lakini mabadiliko hayo ni digrii 180 kwa sababu ni kutoka Kaisaria ambapo ujumbe wa injili utaenea kuvuka ziwa hilo la Kirumi, na hakika mbali zaidi.

Pia, baada ya kifo cha Herode Mkuu, tuna Herode mwingine ambaye atakuwa muhimu katika muktadha huu, nami ninaweka vifungu hivi hapa hapa. Kwa kweli tutavisoma na kuviangalia baadaye, lakini tuna nasaba hii ndogo ya Herode ambayo itaonekana pamoja na kitovu chetu cha Kaisaria. Na kurudi kwenye swali letu: tunajenga ufalme wa nani? Moja tu ya kutafakari zaidi ya hotuba hii.

Hii inakupa mchoro kidogo kulingana na kile ambacho Kaisaria ya Herode ingekuwa nacho. Kwa hivyo, na unaweza kusoma bango hilo vizuri kama mimi niwezavyo, lakini alijenga hekalu la kumheshimu jina la mji, Kaisari Augusto. Sasa, hii inavutia, kwa sababu unapoiangalia, hii hapa hapa, Hekalu la Augusto na Roma.

Watu wanaosoma hili wamegundua kitu cha kuvutia sana. Halielekezwi haswa kwenye mstari wa ufuo. Badala yake, hekalu hili linalomheshimu Augustus na Roma kwa kweli linaelekezwa moja kwa moja kuelekea Roma.

Inaelekea Roma, na kwa hivyo hata katika nafasi ya hekalu hilo, tuna taarifa inayotolewa. Kwa hivyo hilo ndilo jambo la kwanza kutambua. Mambo mengine machache ambayo tunataka kuzingatia kuhusu kile ambacho Herode alijenga hapa.

Nilisema bandari ndiyo kitu chetu muhimu zaidi. Bandari bandia. Na kwa hivyo, Josephus anatuambia kwamba Herode ndiye aliyeijenga.

Tulijifunza kwamba ili kuingia bandarini, ilibidi uingie kutoka upande wa kaskazini. Hilo lina maana kubwa. Pepo zinazoshinda, si upepo unaoshinda, mikondo inayoshinda ingeleta vitu kutoka upande huu, sivyo? Pepo zinazoshinda zinatoka magharibi, lakini kuja upande wa kaskazini kungekuwa eneo lililolindwa zaidi.

Hii inaweza kubeba idadi kubwa ya meli za Kirumi. Ninaelewa. Nitakuonyesha sehemu ya angani ya sehemu zake zilizobaki kwa muda mfupi.

Pia inageuka kuwa kama Josephus anavyoelezea, na inavutia kusoma haya, kama Josephus anavyoelezea, tunaona kuna mnara wa taa hapa ambao ulitakiwa kuwa mfano, au mfano, wa mnara maarufu wa taa huko Alexandria, jiji la pili kwa ukubwa katika ulimwengu wa Kirumi. Kwa hivyo tuna mambo ya kuvutia yanayoendelea kwa njia hiyo, pia. Bandari hii ilijengwa.

Josephus anatuambia kwamba Herode alishusha mawe makubwa baharini, lakini walipokuwa wakifanya uchunguzi wa akiolojia chini ya maji ili kuchunguza jambo hili, waligundua kwamba kile ambacho Herode alikuwa amefanya ni kumimina saruji chini ya maji. Ilikuwa teknolojia mpya, inaonekana, na walitumia vifaa vya volkeno, wakaileta, na inaonekana walikuwa na ngozi na mirija ambayo waliimimina kwenye

miundo ya mbao, na ikaganda pale chini. Kwa hivyo, msingi wa bandari hii chini ya maji ulikuwa saruji, teknolojia mpya ya saruji chini ya maji.

Zaidi ya hayo, Herode, katika mwangaza wake, ana mfumo wa kusafisha maji, ili mashapo ambayo yangeoshwa, yakiletwa juu na mikondo iliyopo, yangesukuma vitu kupitia ukuta wa kwanza wenye mashimo ndani yake, na kabla hayajapita, ni kama ukuta wa chini ya maji, kabla hayajapita ya pili, mashapo kwa sababu maji yalikuwa yamepungua kasi, yangewekwa ndani, ambayo ina maana kwamba hawakulazimika kuchimba eneo hili mara nyingi. Yameendelea sana kiteknolojia katika hilo. Kwa hivyo tena, tutaangalia picha za angani katika muda mfupi ambazo zitatupa hisia ya misingi ya hilo kadri zinavyobaki.

Hekalu, bandari, muhimu sana. Herode pia alijenga, si unajua, jumba lake mwenyewe, na alilijenga kwenye sehemu ya juu. Linaitwa Jumba la Juu.

Kuna vipande vidogo vilivyobaki kuhusu msingi halisi wa mwamba hapa, na unaweza kuona mahali ambapo bwawa la kuogelea lilikuwa pale, lakini pia sasa tuna uchimbaji uliofanywa miaka ya 1980, ujenzi upya, ili tuweze kuona angalau sehemu ya chini ya jumba lake, na kisha kulikuwa na ukumbi wa michezo pia, kwa hivyo tutatembelea ukumbi huo. Wakati mimi na Perry tulipokuwa hapo kwa mara ya kwanza miaka ya 1970, eneo hili lote lilikuwa mchanga tu. Kulikuwa na vitu vilivyobaki vya jiji la Byzantine.

Tutazungumzia historia ya eneo hilo kwa muda mfupi, lakini Herode alikuwa na eneo la mbio za magari na uwanja wa mashindano ya viunzi. Kwa njia, kuna moja pia, na hili limegunduliwa tangu wakati huo. Katika siku za Herode, ingekuwa pande zote mbili.

Sasa, baada ya miaka 2,000 ya kugongwa na bahari, umebaki na sehemu hii tu, lakini bado tuna elewa vyema sehemu nyingine ya mji wa Kigiriki, Kigiriki-Kirumi, ningesema.

Kwa hivyo, hebu tuendeleo na angalau tuone picha iliyopigwa kutoka hewani inaonekanaje. Hii ni ya kina sana, najua hilo, lakini inatosha kwetu kuona kinachoendelea.

Sasa, kuna sehemu ya kuzuia maji, lakini ni ndogo. Unaweza kutoka nje, kuiona, kama ya kufurahisha, kuvua samaki kutoka humo, lakini haya ndiyo mabaki ya sehemu hiyo ya kuzuia maji uliyoyaona kwenye mchoro. Hapa kuna mlango ambapo mnara wa taa ungekuwa upande wa kaskazini, kwa hivyo tunaona ukubwa wake hata kutoka hapa.

Hii inatupa mbinu nyingine hapa, imeinuliwa kutoka Google Earth, kizingiti cha kisasa, misingi ya zamani, ya kale, sasa chini ya maji ya kizingiti, mlango wa bandari. Kwa hivyo tuna hisia nzuri sana hapa, na hii ni ya hivi karibuni kiasi kwamba unaweza

kuona sehemu za hippodrome zilizobaki, ukumbi wa michezo ulio hapa, na kisha sehemu za jumba la kifalme, sehemu yake ya bwawa, ikijitokeza moja kwa moja ndani ya maji, na pia alama ya majengo ya jumba lenyewe. Kwa njia, kazi inaendelea kufanywa juu ya hili, na hekalu la Roma Augustus, ambalo haliko hapa sana, magofu na vitu vingine, sasa wanajenga upya ili upate hisia ya ngazi kubwa zinazopanda juu huko.

Naam, tuendeleo na tuone tunachohitaji kujua. Samahani, nilisahau kuhusu hili pia. Hii ni miaka ya 1970, ili tu kukupa ufahamu kidogo wa kinachoendelea.

Eneo la bandari, hapo ndipo ukumbi wa michezo ulipo kwenye picha hii, bado chini ya ardhi. Nyuma kidogo ya mahali tunapona neno hilo katika miaka ya 1970, kulikuwa na vipande vya barabara ya Byzantine kushoto na sanamu chache zilizosimama. Mengi zaidi ya hayo yanapatikana sasa, na kisha hapa nje, jumba la kifalme la Herode.

Sawa. Ukumbi wa michezo, ukumbi wa michezo, na jambo moja ambalo hatujaliangalia bado; vizuri, tuliona hili tulipozungumzia mifumo ya maji zamani sana, lakini mfereji wa maji. Sasa, unapokuwa na watu wengi wanaoishi katika sehemu kubwa, na wengi wao wanaonekana kuwa wanajeshi, na kama tutakavyoona katika karne nyingi, Kaisaria ilikuwa na nafasi maarufu, kwa upande wa uwepo wa Warumi na kwa upande wa uwepo wa Wakristo.

Mfululizo huu wa kwanza wa matao unayoona upande huu ulikuwa na mfereji wa maji hapa juu, na tena, ukileta maji kutoka kwenye vilima vya Mlima Karmeli, ambao ni kipande cha manyoya barabarani, lakini Warumi, wahandisi, walipata daraja sahihi, kwa hivyo aliuleta chini kabisa. Hilo lilikuwa chini ya ujenzi wa Herode na katika vizazi vichache vilivyomfuata. Uasi wa kwanza wa Wayahudi, ambao tumezungumzia kuhusu uharibifu wa Yerusalemu hekaluni, ulikuwa mwaka wa 70 BK.

Katika karne ya pili, kuanzia 132 hadi 135 BK, 132 hadi 135 BK, kulikuwa na uasi wa pili wa Kiyahudi, na ili kuzima uasi huo, mfalme, Hadrian, alileta vikosi vingi vya Kirumi. Alileta vikosi vingi vya Kirumi vilivyokuwa Kaisaria kiasi kwamba upande wa nyuma wa mfereji huu, waliongeza mfereji wa pili unaoingia. Inakupa hisia kidogo ya hitaji la maji na ukweli kwamba hakukuwa na yoyote, na ilibidi iletwe, kwa hivyo waliunda mfereji wa pili.

Hiyo ni mfereji mmoja wa maji. Pia una mfereji mwingine wa maji, ambao uko hapa. Unaitwa Mfereji wa Maji wa Chini.

Pia ni njia iliyofunikwa, na hiyo iliongezwa katika kipindi cha Byzantine ili kuleta maji zaidi chini kwa sababu, katika kipindi cha Byzantine, huu ulikuwa mji wenye watu wengi, kama tutakavyoona kwa muda mfupi. Hata hivyo, kabla hatujafanya hivyo, hebu tuangalie kidogo ukumbi wa michezo. Kama ninavyofikiri tayari tumegundua,

sinema zilikuwa sehemu kubwa, aina ya sehemu ya kiolezo, kwa mji wowote wa Kigiriki-Kirumi.

Nyingi kati yao zilikuwa na zaidi ya moja. Hii imejengwa upya, na inatumika. Kwa kweli, hii ni picha ya zamani.

Sasa, kila wakati unapoenda Kaisaria, utaona mandhari ya kudumu hapa ya kila aina ya mambo ya kiteknolojia ya hali ya juu kwa maonyesho yanayofanyika. Ni wazi kwamba hilo halingekuwa hivyo katika karne ya kwanza, na hata hadi miaka ya 1970, bado tuliweza kukaa kwenye viti hivi na kufanya maonyesho hapa. Na ukiangalia kwa makini sana, unaweza kuona katika sehemu kadhaa hapa chini baadhi ya viti vya mawe vya asili ambavyo havijajengwa upya.

Lakini haya ndiyo ninayotaka tuone. Nilitaja Matendo sura ya 12 muda mfupi uliopita. Herode Agripa anaonekana katika muktadha huu, kisha nikamtaja Josephus, ambaye pia atamwelezea Herode Agripa.

Kwa hivyo wacha nikusomee kifungu cha Matendo 12 kwanza. Andiko linaposema Herode, tunamzungumzia Herode Agripa hapa. Herode Mkuu ametoweka muda mrefu uliopita.

Ni jina linaloendelea. Matendo sura ya 12. Siku iliyopangwa, Herode, akiwa amevaa mavazi yake ya kifalme, aliketi kwenye kiti chake cha enzi.

Na kwa njia, hili linafanyika Kaisaria. Labda unatambua hilo. Alitoa hotuba ya hadhara kwa watu.

Wakapiga kelele wakisema, hii ni sauti ya mungu, si ya mwanadamu. Mara moja, kwa sababu Herode hakumsifu Mungu, malaika wa Bwana akampiga, akaliwa na wadudu akafa. Hiyo ndiyo tafsiri ya Luka ya simulizi hilo.

Sasa, hebu tuone jinsi Josephus anavyoielezea. Josephus anatupatia maelezo mengi zaidi. Na hili ni zuri kwa sababu tunaona, namaanisha, lengo la Matendo, kama unavyojua, ni kufuatilia kuenea kwa injili iliyowezeshwa na Roho Mtakatifu kupitia Milki ya Kirumi.

Hawatatumia muda mwingi kumhusu Herode. Ni wazi kwamba Josephus atafafanua zaidi. Anatumia neno Agripa.

Luka alitumia neno Herode. Ni Herode Agripa wetu. Acha nikusomee.

Sasa, Agripa alipotawala kwa miaka mitatu katika Yudea yote, alifika katika jiji la Kaisaria, na huko akaonyesha heshima kwa Kaisari. Siku ya pili, alivaa vazi lililotengenezwa kwa fedha pekee. Nitasimama kidogo.

Sinema, za wakati huo, hazikutumika tu kwa maonyesho. Zilitumika kwa propaganda, sivyo? Zilitumika kwa propaganda. Na hivyo, mambo yaliyotokea yalikuwa na ajenda kubwa kwao, na inageuka kuwa mameneja wa Agripa walijua jinsi ya kumwandaa kwa jukwaa.

Tuendeleo kusoma. Alivaa vazi lililotengenezwa kwa fedha pekee. Aliingia ukumbini mapema asubuhi, wakati huo fedha ya vazi lake, likiwa limeangazwa na mwanga mpya wa miale ya jua juu yake, iling'aa kwa njia ya kushangaza na ilikuwa na mng'ao mkubwa kiasi cha kueneza hofu juu ya wote waliomtazama kwa makini.

Tena, tulia kwa muda. Fikiria kile tulichokiona kwenye picha hiyo. Amesimama jukwaani.

Viti vyote vya ukumbi wa michezo vinapanda juu mbele yake lakini nyuma ya watu, na jua linawachomoza. Kama nilivyosema, mameneja wake wa jukwaa walijua haswa la kufanya ili kuunda kile walichotaka kuunda. Wakati huo, wambembelezi wake walipiga kelele kwamba alikuwa mungu, lakini kwa hili, mfalme hakuwakemea wala kukataa sifa zao.

Lakini alipotazama juu mara moja, alimwona bundi na mara moja akaelewa kwamba ndege huyu alikuwa mjumbe wa habari mbaya. Tena, pamoja na ushirikina wote na kadhalika uliokuwa ukiendelea katika utamaduni huo wa Kirumi. Maumivu makali pia yalitokea tumboni mwake.

Alipelekwa kwenye jumba la kifalme, na uvumi ukaenea kila mahali kwamba hakika angekufa baada ya muda mfupi. Na alipokuwa amechoka sana na maumivu kwa siku tano, aliondoka katika maisha haya. Sasa, mambo tunayotaka kuyataja hapa ni uthibitisho wa maandishi ya Biblia kwa kile Josephus anachotuaambia, lakini pia tunaona jinsi ukumbi wa michezo unavyofanya kazi katika muktadha huu, jinsi ukumbi wa michezo ulivyotumika, na jinsi, katika kesi hii, Herode anavyotumia kueleza hoja yake, ambayo, bila shaka, iligeuka kuwa ya kutatanisha kidogo.

Mbali na kile tulichonacho na uhusiano wetu na Herode, tuna kitu kingine ambacho kinafaa kuzingatiwa pia kwa sababu tayari tumeangalia kipande hiki maalum tunapofanya akiolojia, na nilitaja kwamba tuna maandishi. Maandishi yanayopatikana katika matumizi ya pili yanamaanisha kuwa hapo awali yalisimama yakifanya kitu kingine, labda yakizungumzia Tiberium, ambayo Pontio Pilato, Mkuu wa Yudea, alitoa na kuiweka wakfu, lakini yalitumika tena kama jiwe katika hatua katika sehemu nyingine ya mahali hapo. Hili, kwa njia, halikupatikana hadi 1963, lakini linatupa maana ya kuvutia sana kwamba, unajua, gavana huyo wa Kirumi aliyeitwa Pontio Pilato, aliyeitwa Mkuu wa Yudea, anahusika sana hapa, na ni uthibitisho tena wa maandishi yetu ambayo Luka anatuambia.

Kwa ujumla, lakini ikiwa huoni waziwazi, hapa kuna sehemu ya Tiberiamu, na hapa kuna Pilato wa Pontio Pilato hapa. Hatuna hilo tu kwa upande wa uwepo wetu wa Kirumi hapo wakati wa karne ya kwanza, hatuna tu matumizi yetu ya karne ya pili ya mahali hapa pa kuingilia na Hadrian kwa majeshi yake, lakini tuna kanisa linaloingia. Kwa hivyo baada ya Petro na Kornelio, Matendo sura ya 10, baada ya Paulo kufungwa, yuko Kaisaria, kama tunavyojua pia, basi tuna upanuzi sio tu wa kanisa, bali pia upanuzi wa Kaisaria ya Byzantine.

Origen na Eusebius, wote wawili wakiwa ni baba wa kanisa muhimu na muhimu sana, wote wawili walifanya kazi katika muktadha wa Kaisaria, na kwa hivyo Kaisaria itakuwa kitovu kikubwa, maktaba kubwa hapo. Inaonekana Origen alikuwa na mwingiliano wa ajabu na jamii za Kiyahudi. Kuna ushahidi fulani kwamba Rabi Yochanan, ambaye alikuwa wa wakati mmoja na Origen, alikuwa baba wa kanisa la Origen na kwamba wawili hao walikuwa na mabadilishano ya mara kwa mara kuhusu masuala ya ufafanuzi.

Na kisha, bila shaka, tuna baba yetu wa kanisa, Eusebius, ambaye ametuachia historia na pia ametuachia kile kinachoitwa onomatopoeia, ambayo ni orodha ya majina na inasaidia sana katika suala la kufanya jiografia, majina ya maeneo. Hilo, kwa sasa, ndilo tunalosema kuhusu Kaisaria. Linatupa ladha kidogo, lakini tunahitaji kuhamia Mlima Karmeli.

Neno Karmeli linamaanisha shamba la mizabibu, na hivyo Karameli, Shamba la Mizabibu la Mungu, wengine wangesema. Hebu angalau tuangalie sehemu tatu za shimo hili maalum au sehemu ya juu ambayo itaingia moja kwa moja kwenye Bahari ya Mediterania. Kwanza kabisa, tunaona hili.

Na kwa nia na madhumuni yote, huo ndio Mlima Karmeli, sivyo? Ni sehemu ya juu ya milima kwa sababu ya mwinuko wake, kwa sababu ya ukweli kwamba uko mbali zaidi magharibi, utapata mvua ya kutosha. Nataka ufikirie hilo kwa sababu tutarudi humo baada ya muda mfupi. Kisha, tukihamia kusini na mashariki, tuna eneo lingine la Shefela.

Tuliona moja hapa Yuda. Sasa tuna Shefela ya Karmeli. Aina tofauti ya jiolojia.

Bado ni mambo ya kuchukiza, lakini si mazuri kama unavyoweza kusema. Kwa kweli, unaweza kuendesha gari kutoka sehemu hii ya Mlima Karmeli hadi hapa na kuona mambo yakibadilika, kuona mimea ikibadilika. Haishangazi hapo.

Na kisha, hapa chini, sehemu ya tatu ya chokaa chetu kigumu. Iko chini kuliko hii hapa, na iko mbali zaidi mashariki, kwa hivyo hatuioni ikiwa na majani mengi kama Mlima Karmeli wa pembeni. Ili kutupatia tu ufahamu kutoka umbali wa kiasi gani cha kizuizi hicho, kwa kweli tumesimama kaskazini mwa Mlima Karmeli, na tunatazama

ng'ambo ya Ghuba ya Aco hapa, na hapa kuna sehemu ya pembeni inayojitokeza moja kwa moja kwenye Bahari ya Mediterania.

Hii ndiyo bandari yetu pekee ya asili inayowezezana, Ghuba ya Akko, na tunasimama Akko, pia katika kipindi cha kati ya Agano linalojulikana kama Ptolemayo, kilichopewa jina la Ptolemy. Lakini kumbuka hilo tunapoanza kuchunguza kwa undani zaidi baadhi ya matukio yanayojitokeza katika muktadha huu. Unaona, hapa ndipo tulipokuwa kwa picha hiyo ya mwisho, pale pale, tukiangalia eneo hili la ghuba.

Tunaendelea kurudi kwenye ukweli kwamba hii ni nchi kati ya. Na, sawa, barabara inaenda hivyo, yote haya ni mazuri, lakini unafika kwenye kizuizi hicho. Tumeona picha yake.

Unafikaje kutoka hapo, ama hadi hapa Tiro, Sidoni, Foinike, au kuvuka Bahari ya Galilaya hadi Damasko, Ashuru, Babeli, n.k.? Unapitaje kizuizi hiki maalum? Naam, hapa tunaenda. Hapa ndipo nguzo za jiolojia zinapokuwa muhimu sana kwa sababu tutakumbuka kwamba kati ya vitu vya kijani kibichi, ambavyo ni chokaa ngumu, katika kipindi cha kijiolojia cha kati, kulikuwa na safu ya chaki iliyowekwa. Tena, tukikumbuka hizi ziliwekwa chini matandiko ya mlalo, na kisha baadaye, ziliinuliwa, zikawekwa dosari, na kubadilishwa kuwa mistari ya pembeni na mistari ya usawa.

Jambo kuu ni kwamba una chaki iliyopitishwa, safu ya chaki katika sehemu moja, kati ya hii na hii, na nyingine kati ya chokaa laini na kipande hiki kingine. Chaki humomonyoka haraka zaidi kwa sababu ni laini, na kwa hivyo itaunda njia. Hii ni ngumu zaidi, ngumu kidogo, eneo la chini.

Haishangazi kwamba njia zetu kuu za zamani, na leo, na leo, hupitia njia hizo za chaki. Kwa hivyo una barabara kuu, inatokea kuwa Njia ya 6 nchini Israeli, inatokea kuwa barabara ya ushuru, inakuja hapa na kupita moja kwa moja kupitia njia hiyo maalum ya chaki hapo hapo. Kwa hivyo kumbuka, kuna Jokeam, kwa njia, italinda njia hii ya chaki hapa.

Kama mtu angetaka kwenda Foinike, angejipinda kwa njia hiyo kisha angeelekea moja kwa moja hapa. Hii ni Megido. Kwa hivyo ungepitia njia hii, ufike Megido, kisha uamue unachotaka kufanya baadaye kulingana na lengo lako au unakoelekea.

Moja zaidi ambayo ni muhimu, na hiyo si njia tu, bali eneo lote la bonde. Hili ni pana zaidi, unaweza kuona limeenea zaidi kidogo, na kuna msukosuko zaidi hapa. Tutazungumzia kuhusu Bonde la Yezreeli baadaye, lakini tuna bonde, na limepewa jina la mji unaoitwa Dotan, na ukisoma Mwanzo 37, hili ni jambo la kuvutia sana.

Ukiwa na Yusufu, ambaye alitumwa na baba yake kuwaangalia ndugu zake, ndugu zake wa kambo wamekuwa wakichunga mifugo. Yusufu bado amerudi nyumbani.

Kwa sababu kunazidi kukauka, wanatoka Hebroni hapa chini, na kwanza wanaenda Shekemu, na inabainika Yusufu anapowafikia, hawapo tena Shekemu.

Loo, tazama, wamekwenda Dotan. Kwa maongozi ya Mungu, hapo ndipo anapowafikia, na unasema, nini? Hapa kuna nini. Hii itakuwa mojawapo ya njia kuu za kupitia kizuizi, Bonde la Dotan, na katika hali hii, kuelekea pengine hapa na kisha kuelekea mashariki.

Kwa nini hilo ni muhimu? Naam, nimefuatilia nyuma kwenye ramani hii. Tuna kundi la wafanyabiashara wa Kimismaeli Wamidiani, sivyo, katika Mwanzo 37. Wako njiani kuelekea Misri.

Loo, wametokea tu kuchukua njia hii. Tutazungumzia kuhusu Bonde la Herode hivi punde. Wametokea tu kwenda njia hii, na badala ya kuelekea Megido, watapitia bonde hili, ambalo linageuka kuwa njia inayozunguka upande wa kusini-mashariki wa kizuizi cha Mlima Karmeli na kuungana na njia iliyopo, na je, haivutii katika maongozi ya Mungu kwamba hapa ndipo walipo wakati Yusufu akiwa kwenye birika akisubiri uamuzi wa ndugu zake kuhusu la kufanya naye? Wanamchukua.

Wanaenda Misri, na ni hadithi nzuri baada ya hapo kuhusu kuja kwao Misri na kadhalika na kadhalika hadi wakati wa kutoka. Jambo moja zaidi la kuzingatia kuhusu ramani yetu ya kijiolojia hapa. Katika upande wa kaskazini-mashariki wa bara letu la Mlima Karmeli, tutaona ramani hii, jinsi inavyotumia tafsiri za Kiebrania kwa Kiingereza, na hivyo Q na K zinabadilishwa tena.

Hilo ndilo Bonde hili la Kishoni, lakini tuna Kijito cha Kishoni, na ni kitu kile cha bluu pale ambacho sio tu kwamba kinapita kando ya ukingo wa kaskazini-mashariki wa Mlima Karmeli, lakini kwa kweli humwaga maji katika Bonde lote la Yezreeli. Ni kitu kingine kati ya vitu hivyo ambacho kina vijito vinavyoenea katika Bonde lote la Yezreeli. Hilo litakuwa muhimu.

Kwa hivyo hebu tuone tunachoweza kufanya na haya yote. Kwanza kabisa, kipindi muhimu katika historia ya Israeli kitakuwa huduma ya Eliya, na ninataka kuzingatia hili kwanza kwa sababu litatuunganisha. Kuna matukio mengine, kwa njia, yanayotokea.

Tutarudi kwao, lakini hii itaunda muunganisho, muunganisho muhimu sana, kati ya Samaria kutoka kwa somo letu la mwisho na Foinike, na inatokea katika Mlima Karmeli. Alama nzuri ya Eliya, kwa njia, lazima uipende alama hiyo kwa sababu hapa una Eliya akilishwa na, tafsiri nyingi husema kunguru, na hapo kuna kijito na maji, Kijito cha Kerithi na maji, lakini neno la Kiebrania la kunguru au kunguru ni orev, na vokali hapo, zilizobadilishwa kidogo, zinaweza kuwa arav, na kwa hivyo hiyo inaweza kuwa kwamba maandishi yanatuambia kwamba haikuwa ndege waliomlisha Eliya, wangeweza, lakini inaweza kuwa makabila ya wenyeji, Aravim, ambao wanakuja

kumlisha Eliya. Una marejeleo mengine katika masimulizi ya wafalme hawa kwa makundi ya watu wanaoitwa Aravim, lakini hiyo ni kando kidogo.

Jambo letu kuu hapa ni kwamba sasa, kama tulivyosema, tunayo sasa, Ahabu, Yezebeli, na ibada ya Baali, dini ya serikali huko Samaria, ambayo inamaanisha ufalme wa kaskazini. Angalia jambo la kuvutia sana ambalo tunaweza kuliweka hapa. Ingawa huu ni ufalme wa kaskazini, uliojaa kila kitu kilichokuwa cha kuchukiza na cha kuchukiza machoni pa Mungu, anawatumia nabii.

Atafanya vivyo hivyo atakapowatuma Hosea na Amosi baadaye, lakini hapa anamtuma Eliya. Baali, ili tu kujikumbusha, Baali, bwana, alikuwa mungu ambaye katika hadithi za Wakanaani alidhibiti mvua, radi, dhoruba, na katika eneo ambalo lingeweza kukumbwa na njaa. Hilo lilikuwa muhimu sana na la kuvutia sana kumwabudu Baali, kwa sababu ukiwa na mvua, una tija katika kilimo.

Kama una tija katika kilimo, una usalama wa kiuchumi. Kwa hivyo ni jaribu la ajabu, na pamoja na mambo mengine yanayoendelea katika ufalme wa kaskazini, kama vile ibada ya ndama wa dhahabu na vitu vingine, ibada ya Baali inatoka Foinike, na Foinike ni mahali dhahiri pa kuleta vitu hivi, kwa sababu wanaishi moja kwa moja kwenye pwani ya bahari, na kwa hivyo watakuwa makini sana na mambo hayo. Naam, 1 Wafalme 17, Eliya Mtishbi anakuja na kutangaza njaa nchini.

Hilo litakuwa jambo zito. Kwanza anajificha Transjordan, kama inavyoonyeshwa na hili, na kisha anaelekea kwenye uwanja wa Baali. Anajificha Foinike, na matukio yanayotokea huko yanavutia pia.

Hatutumia muda, kwa sababu anachofanya baadaye katika mwelekeo wa Mungu ni kurudi katika ufalme wa kaskazini kumtafuta mtumishi wa Ahabu Obadia na kusema, sawa, ni wakati wangu kukutana na Ahabu. Wanakutana pamoja kwenye Mlima Karmeli. Ni ukumbusho tu kwa nini hapa ni mahali muhimu sana.

Hapa tena kuna toleo lingine la ramani, na tunaona urefu wa Karmeli. Tunaona mwinuko wake. Tunaona mvua ya inchi 32.

Tunajua kwamba hiyo ina maana kwamba ina rutuba nyingi. Pia tunajua, na tafadhali amini neno langu; nitarudi na kusoma masimulizi ya mfalme hapa. Kufikia wakati tunapofikia kipindi hiki cha historia, Omri, Ahabu, n.k., makabila hayo, hasa, kabila la Ashur, kabila la Ashur yalikuwa yamekaa kando ya pwani ya Mediterania karibu na eneo hili kati ya Karmeli upande wa kusini na Foinike.

Kabila hilo la Ashur lilikuwa limepitia jambo la kuvutia. Sulemani alikuwa amempa Mfalme Hiram wa Tiro miji katika eneo hili la kabila la Ashur, na hilo linaonekana kuwa lilikuwa udhibiti unaoendelea. Unachohitaji kufanya ni kufikiria kidogo na

kutambua kwamba ikiwa una udhibiti wa Wafoinike wa miji, kutakuwa na uvujaji na uvujaji wa kitamaduni kupitia hapa.

Kwa hivyo unaweza kukisia kwamba ifikapo wakati tunapofikia kipindi tunachozungumzia, Mlima Karmeli kwa sababu ni mpaka wa kijiografia, unahisi kama mpaka, ni kizuizi. Huenda huu ndio mpaka halisi sasa kati ya Israeli, Ufalme wa Kaskazini, na Foinike hapa juu kwa sababu Foinike imeingia chini. Kwa hivyo kuna Samaria, kuna eneo la Foinike, na hapa tuna mambo mawili ya kitamaduni yanayokuja pamoja, na yatagongana, na yatafanya hivyo katika Mlima Karmeli, ambayo ni hatua nzuri.

Kwa nini ni jukwaa kamilifu? Naam, ni nyasi za Baali. Ni kijani kibichi, kwa kawaida, na mambo yote yanayohusiana na uzalishaji wa kilimo, lakini kumekuwa na njaa nchini. Ni jukwaa kamilifu kwa sababu ya mgongano wa kisiasa wa kijiografia hapo.

Kwa hivyo hebu tuone kitakachotokea. Kwanza kabisa, katika muktadha huu, sasa tuna monasteri nzuri sana na ya kupendeza ya Wakarmeli iliyopo hapo, na wameweka sanamu ya kukumbuka tukio la Eliya. Kwa hivyo hii hapa.

Unaposoma 1 Wafalme 18, watu wana utata. Kwa kweli, unaposoma Kiebrania, inavutia sana. Eliya anawaambia, kwa nini mnaendelea kuyumbayumba kwenye tawi? Sawa, kimsingi wanapanda uzio.

Eliya anajiandaa na kujiandaa, na hili ni muhimu kijiografia pia kwa sababu anafanya nini? Anamwaga maji kote hapa. Tumekuwa na njaa kwa miaka mitatu na nusu kufikia wakati huu. Nikikumbuka tu sura ya Amosi sura ya kwanza na Nahumu sura ya kwanza, inasema kwamba kilele cha Karmeli kinapokauka, mambo huwa mabaya.

Naam, ndivyo ilivyo hapa, na bado Eliya anajiandaa kwa kumimina maji juu ya dhabihu yote mara tu anapofikia zamu yake, kwa sababu bila shaka manabii wa Baali na Ashera hawajaweza kufanya kile walichopaswa kufanya akilini mwao. Bwana anajibu kwa moto kutoka mbinguni. Watu wanasema, Bwana, yeye ndiye Mungu.

Manabii wote wa Baali wamepelekwa wapi? Wachukueni manabii wote wa Baali, wapelekeni kwenye kijito cha Kishoni, na huko wauawe. Ndiyo maana tulielekeza Kishoni tulipokuwa tukitembea katika jiografia, kwa sababu kimsingi kinachotokea hapa, na tunaweza kutaka kufikiria kidogo kwa njia ya mfano, lakini maji hayo yanayomwaga Bonde lote la Yezreeli, yakiosha hilo, yataosha pia uchafu, kwa njia ya mfano, hadi baharini, na bila shaka bahari ina maana kadhaa hasi hata hivyo, kuhusu aina gani ya maovu yanayokaa huko katika machafuko shimoni. Lakini manabii wote wa Baali, Kumbukumbu la Torati 13, manabii wa uongo wamepelekwa huko, na wanauawa.

Naam, tutamwacha Eliya, ingawa safari yake ya kurudi Mlima Sinai ni muhimu sana, na kuagiza kwake tena huko ni muhimu sana pia. Hiyo inatosha kwa upande wa Sharon Plain na Mlima Karmeli. Sasa tutafanya Bonde la Yezreeli kama sehemu yetu ya tatu ya hotuba hii.

Kwa hivyo tumekuwa hapa, tumeshughulikia hili kama kizuizi, lakini pia ni uwanja muhimu sana wa kufanyia mazoezi, na sasa kabla sijaanza kuweka kila kitu kwenye ramani hii, angalia tu umbo lake, kwa sababu ukifikiria kidogo kwa mpangilio, unaona kichwa cha mshale, na unaona kitu hicho ambacho kimeashiria Bonde la Herode, shimoni la kichwa cha mshale. Shikilia hilo kwa sababu, kwa nia na madhumuni yote, tuna vita baada ya vita vinavyotokea katika muktadha huu. Hata hivyo, kabla hatujafika huko, cha kufurahisha ni kwamba, kuna eneo linaloitwa Yezreeli hapa hapa.

Tutarudi kwenye hilo baada ya muda mfupi. Ni mahali ambapo Yezabeli alikuwa na ambapo Ahabu alikuwa akipanda gari lake baada ya mapambano yetu kwenye Mlima Karmeli, na mvua ilianza kunyesha kutokana na ombi la Eliya. Kwa hivyo Yezreeli iko mahali hapa hapa.

Ili tu kupata mipaka yetu, kaskazini, Nazareth Ridge. Hiyo ni kwa sababu kuna mji mdogo unaoitwa Nazareti hapo. Tutarudi huko baadaye pia.

Tuna sehemu moja hapa. Ni zaidi ya kitu hicho ambacho ni chokaa laini. Kwa hivyo Nazareth Ridge, chokaa laini, mpaka wa kaskazini.

Upande wa kusini-magharibi, kuhusu mpaka wa Bonde la Yezreeli, tuna Mlima Karmeli na kisha kijito chetu. Upande wa mashariki, na haya yatakuwa muhimu sana katika baadhi ya mambo yanayojitokeza hapa, una mteremko mdogo. Iko hapa hapa.

Inaitwa Mlima Tabori au Tabori. Tutarudia hilo zaidi ya mara moja. Tukielekea kusini, huu ndio mshale wetu hapa.

Tuna Mlima Moray, hapo hapo. Na kisha ng'ambo ya shimoni, tuna Mlima Gilboa, na kisha Bonde la Hurroad ni shimoni letu la mshale. Kwa hivyo tena, tazama kichwa cha mshale na utumie kama kiashiria cha asili ya bonde hili mara nyingi.

Kwa njia, tusije tukafikiri ni uwanja wa vita tu. Pia, ingawa wakati mwingine kuna maji machafu katika maeneo, sasa kuna rutuba ya juu sana ya kilimo pia. Hebu tuangalie miji muhimu.

Kwa wale wanaofanya ramani za masomo ya kikanda, hii ni mojawapo ya ramani hizo. Kwa kweli ni ramani ya Galilaya, kwa hivyo hiyo itatusaidia kidogo. Lakini Megido, Megido, hapo hapo.

Mwanajiografia mashuhuri sana ambaye jina lake ni George Adam Smith, akiandika mwishoni mwa karne ya 19. Kitabu kizuri sana, kinachoitwa Jiografia ya Kihistoria ya Nchi Takatifu. Kitabu kizuri sana.

Anaita Megido sanduku la kifalme katika mojawapo ya majumba makubwa ya kuigiza ya historia. Na kwa hivyo anasoma eneo hili hapa ambalo tumeliita uwanja wa vita kama pia ukumbi wa michezo. Na Megido, kwa eneo lake, ni sanduku la kifalme linaloangalia yote hayo.

Yezreeli, tumeshasema, hapo ndipo mahali hapo. Kwa hivyo ili turudi tulipokuwa muda mfupi uliopita, mzozo kati ya Eliya na manabii wa Baali na Ashera umefika. Na utakuwa na Ahabu akipanda gari hili, Eliya akikimbia pamoja, na wote wawili watafika Yezreeli.

Unaweza kusoma simulizi kwa kuzingatia kile kinachotokea hapo. Nazareti. Sasa, Nazareti haiko katika Bonde la Yezreeli.

Haiko karibu nayo moja kwa moja, lakini ni muhimu kwetu. Kwa hivyo hapa ndipo tulipo tunapoelekeza Nazareti. Tutakapojifunza Galilaya katika hotuba yetu inayofuata, tutafanya zaidi na Nazareti, lakini nitaiweka hapa kwa kusudi ambalo natumai litaeleweka kwako baada ya muda mfupi.

Naam, huenda hili lisijulikane sana kama mahali panapoitwa Endor, lakini hebu tuone kama tunaweza kuliweka kwenye ramani. Hilo hapo. Ukiona nyota nyekundu hapa, Endor iko karibu kaskazini na mashariki kidogo ya nyota hiyo.

Sawa. Natumai nitarudi kwenye umuhimu wa Endor. Sasa, unajua nini? Nitafanya hivyo sasa kwa sababu ni vizuri kuwa na ramani hapa tunapoizungumzia.

Upotofu mdogo sana wa kihistoria kwa wakati huu. Wakati Sauli, mwishoni mwa maisha yake, alipokabiliwa tena na Wafilisti, mambo yanazidi kuwa mabaya na mabaya zaidi. Wafilisti wamepanda uwanda wa pwani.

Wamepitia kizuizi hiki. Wamevuka Bonde la Yezreeli. Kwa kweli wana hekalu mahali panapoitwa Beit Shan, ambalo tutajifunza katika hotuba nyingine.

Kwa hivyo wanadhibiti haya yote. Maisha si rahisi. Sauli na wanawe wamepiga kambi kwenye Mlima Gilboa.

Hilo liko pale pale. Tena, nitalitaja kwa maandishi baada ya muda mfupi, lakini nadhani linatusaidia kuona ramani tunapozungumzia misingi ya simulizi. Sauli amekata tamaa.

Una Wafilisti kote hapa. Wanasema wako kwenye mteremko wa Mlima Moray. Kumbuka, Tabori, Moray, Gilboa.

Sauli atafanya nini? Anajaribu kumtafuta Bwana, bila kupata majibu yoyote. Na kwa hivyo, bila shaka, ikiwa unajua simulizi hilo katika 1 Samweli 28, anatuma, oh hapana, anajificha, na anamwendea mchawi, mchawi anayeishi Endor. Je, unaelewa kinachoendelea hapa? Sauli anatamani sana kiasi kwamba anarudi nyuma ya safu za adui.

Huu ni mstari wa adui. Anaenda nyuma ya mstari wa adui. Je, mchawi huyu, na kwa njia, wachawi wote, wachawi, na waaguzi walikuwa wamepigwa marufuku kutoka nchini, lakini anaenda, anampata hata hivyo, na mwanamke huyo anampa ujumbe wa kutia moyo sana kwamba atakufa siku inayofuata.

Lakini hoja yetu ni kuzungumzia hilo kwa kuangalia ramani, kutambua kukata tamaa kunakoonekana katika kile ambacho Sauli amefanya. Tukiendelea mbele kutoka kwa Sauli, tena, tukifikiria maeneo sasa, si masimulizi ya kihistoria yanayolingana, bali maeneo ambayo ni muhimu hapa. Tuna mahali panapoitwa Shunemu.

Shunemu inatajwa pamoja na Wafilisti, simulizi hilo nililokuambia hivi punde, lakini ni muhimu zaidi kwa jambo lingine kwa sababu, unaona, ni huko Shunemu ambapo tuna nabii ambaye ni mrithi wa Eliya. Huyu anaitwa Elisha, na unaweza kusoma simulizi hizo vizuri kama mimi niwezavyo. Tuna, 2 Wafalme, tuna mwanamke na mumewe ambao kimsingi hujenga kitanda na kifungua kinywa, samahani kwa istilahi hiyo ya kisasa, kwa Elisha kila anaposafiri.

Na kwa hivyo anataka kuwafanyia upendeleo kidogo. Anawaambia, mnataka nini? Na kwa hivyo inageuka kuwa hawana mtoto wa kiume. Kwa kifupi, wana mtoto wa kiume, lakini kwa kuwa mtoto huyo labda ana umri wa kati ya miaka 12 na 15 au karibu, anakufa.

Na wakati hili linapotokea, Elisha anarudi kwenye Mlima Karmeli. Inaonekana manabii walienda huko. Na hivyo mwanamke kutoka Shunemu, akiwa na huzuni lakini imani, anavuka Bonde la Yezreeli hadi kwa Elisha, kwa mtumishi wake Gehazi, na kuomba msaada.

Anarudi na kumfufua mwana aliyekufa wa mwanamke Mshunemu. Kwa nini nimeingia katika simulizi hilo? Katika Agano Jipya, ni Luka sura ya 7. Tuna jambo linalotokea mahali paitwapo Naini. Ni Luka pekee ndiye anayeandika hili, jambo ambalo linavutia sana.

Na Luka atatuambia jinsi Yesu atakavyoenda kwenye kijiji hiki. Anakaribia. Na hapa kuna msafara unaotoka kwa sababu kuna mwana wa mjane aliyekufa akitoka Naini.

Yesu atapanda juu na kugusa jeneza. Kijana atafufuka kutoka kwa wafu. Na watu wanapaza sauti, kuna nabii miongoni mwetu.

Na hilo linavutia sana kwa sababu labda wana desturi hiyo mioyoni na akilini mwao, angalau baadhi yao wanazo, kwamba karibu tu, kusema ukweli karibu na mlima, tulikuwa na karne saba kabla ya hapo, karne nane zilizopita, kufufuliwa kwa mwana wa mwanamke Mshunemu kutoka kwa wafu na pia hapa pia. Nazareti, kwa njia, katika eneo lake, inavutia kwa sababu unachohitaji kufanya ni kutazama sanduku hili kubwa la kifalme katika ukumbi wa michezo wa historia na kugundua kuwa si hivyo tu, bali pia ilikuwa uwanja wa nyuma wa Yesu, sivyo? Angejua matukio haya yote yaliyotokea katika eneo hili. Ni wazi aliwajua kwa njia nyingi, lakini hata kama mwanadamu anayekua kama kijana, sura ya kibinadamu akikua, angejua hadithi hizi na mambo yote yaliyokuwa yakitokea hapo.

Vivyo hivyo, hebu tufikirie kwamba hadhira yake, ingawa si Yesu, wangejua mila yao ya kihistoria, na kwa hivyo, tena, nabii miongoni mwetu ametokea. Naam, tumezungumzia haya tayari, kwa hivyo ili tu kuyaweka katika mfuatano fulani sasa, hatutaki kamwe kupoteza mtazamo wa Misri katika muktadha huu. Kwa hivyo ingawa Thutmose III, nasaba ya 18, haitajwi katika maandishi ya kibiblia hata kidogo, tunazungumzia miaka ya 1400 KK hapa, atafanya uvamizi mkubwa katika Kanaani kwa sababu alitaka Megido na kwa kweli aliandika kuihusu.

Unaweza kusoma yote kuhusu vita vyake vya Megido, jinsi alivyouteka, na ni ipi iliyopita katika safu ya Karmeli aliyoamua kuichukua. Ni simulizi la kuvutia la kijiografia. Lakini tukiingia katika nyenzo za kibiblia, tuna Debora na Baraka, Waamuzi sura ya nne na ya tano.

Unaona, vita hivi ni dhidi ya Sisera, ambaye ni jeshi kuu la Yabini, mfalme wa Hazori. Hili ni jambo la ufalme wa kaskazini. Lakini kuhusu Bonde la Yezreeli, hapa kuna mchoro mdogo.

Tunagundua kwamba Waisraeli wamepiga kambi kwenye Mlima Tabori. Wako juu ya milima. Sisera ana magari ya chuma, wako chini katika Bonde la Yezreeli.

Lakini unaposoma shairi katika Waamuzi wa tano, tunapata maana fulani kuhusu kile kilichotokea. Kwa sababu shairi hilo linasema nyota zilipigana kutoka kwenye njia zao, na majeshi ya adui yaliangamizwa na Kishoni mwenye nguvu. Tunapounganisha mbili na mbili pamoja, na ni Bwana, tena, anayeshinda vita.

Wanaposhuka kutoka Mlima Tabori, majeshi ya Wakanaani, ingawa yana faida ya kiteknolojia katika magari ya chuma, yatakwama kwenye matope ya Bonde la Yezreeli. Unakumbuka nilisema Bonde la Yezreeli linaweza kuwa na matope? Udongo mwingi, matope kidogo. Inaonekana hivyo ndivyo inavyotokea.

Inaonekana hiyo ndiyo sababu Sisera anakimbia kwa miguu. Na kisha, bila shaka, tunapoendelea kusoma simulizi la nathari katika Waamuzi wa nne, tunaona kwamba anapoteza maisha yake kwa mwanamke anayeitwa Yael, au Jela. Naam, kuna mengi zaidi kuhusu hilo, lakini tena, hiyo ndiyo muktadha wetu kwa hili.

Baadhi yenu mnaoweka alama kwenye ramani zenu mtaweka simulizi hiyo hapo. Tuna hadithi ya Gideoni, Gideoni dhidi ya Wamidiani. Vita hivyo pia vitatokea.

Hilo litatokea kwenye chemchemi ya Harodi, Harodi ikichukua jina lake kutoka Bonde la Harodi, kwenye vilima vya Mlima Gilboa. Na tunaona Wamidiani kwenye Mlima Morai wakipiga kambi ng'ambo ya pili. Kwa hivyo, tena, weka tu masimulizi haya ya kihistoria ya kibiblia mbele yako, na unapoyasoma, unahitaji kufanya hivyo ukiwa na Biblia yako na ramani yako wazi pamoja.

Tumetaja hili ni jambo muhimu sana. Wafilisti waliona wakienda nyuma ya safu za adui ili kufika Wichit Endor, na kisha kwa masikitiko, sura ya 31, Sauli na Yonathani wakifa kwenye Mlima Gilboa. Na kusema ukweli, mara tu unapomaliza kusoma hilo, tunapata hisia kwamba Wafilisti wana udhibiti karibu kamili, udhibiti karibu kamili wa nchi hii.

Waisraeli wanakimbia kushoto na kulia. Songa mbele sana kutoka wakati huo mbaya. Wakati huo huo, tumepokea uimarishaji wa ufalme chini ya Daudi kwa Sulemani.

Sulemani ataimarisha Gezeri. Tumejifunza hilo tayari. Megido, hapa ndipo.

Na tutajifunza tutakaposhughulikia hotuba yetu inayofuata kwamba mji wa tatu anaoujenga utakuwa Hazori. Lakini sasa kwa kuwa umeona eneo la Megido, mahali lilipo, ni mwisho wa njia hiyo kubwa inayopita kizuizi cha Mlima Karmeli. Inaangalia katika nafasi yake kubwa ya ofisi ya sanduku, jukwaa hili lote, uwanja huu wa vita, ukumbi huu wa michezo.

Megido ni mahali muhimu sana. Na kisha tayari tumetaja ukweli kwamba Eliya alimfufua kijana kutoka kwa wafu huko Shunemu na Yesu atafanya muujiza unaofanana, na kusababisha maoni, kuna nabii miongoni mwetu. Pia inafaa kusema, ingawa sina hapa, kwamba katika Ufunuo sura ya 16, tuna vita, vita vya mwisho vya maangamizi ya mwisho katika Har–Magedoni.

Na kwa kuwa hiyo ndiyo tafsiri ya Kigiriki ya Har-Megiddo, mlima wa Megido, inaonekana inafaa sana kwamba hilo pia linaonekana katika eneo hili maalum. Cha kufurahisha ni kwamba, Allenby alipopitia mwanzoni mwa miaka ya 1900, alifanywa Bwana wa Harmagedoni, akijipa jina hilo katika muktadha huo. Picha chache tu tunapokaribia kukamilika.

Hili ni mojawapo ya maeneo ya lango. Ni sehemu tu ya kuachwa kwake. Tutakutana na hili tena tutakapozungumzia Hazori.

Lakini nilitaka uone hili kwa sababu tuna muundo huo wa kawaida ulio juu kidogo hapa. Chumba hiki kimezuiwa, lakini kwa kweli tunaona moja ya vyumba hapa. Kungekuwa na mwenzake wa hiki katika sehemu hii hapa hapa.

Kwa njia, Megido ilichimbuliwa si kwa kina lakini labda kwa undani zaidi kuliko ilivyopaswa kuwa mwishoni mwa miaka ya 1920 au mwanzoni mwa miaka ya 1930. Kwa hivyo, baadhi ya vitu viliondolewa, na hatuwezi kujifunza tena. Hapa, tunaona hatua kutoka Megido, juu ya mwamba, chini katika hatua zetu za hivi karibuni hapa, hatua zetu za zamani, zinazoshuka chini kabisa kwenye shimo hili, ambalo kisha linakupeleka chini zaidi kwenye handaki lenye mlalo.

Na hapa tunaangalia handaki la mlalo lililokatwa kupitia mwamba kutoka chini ya shimo hili hapa, likielekea moja kwa moja upande huo hadi watu waweze kupata maji. Zaidi ya hayo machache kisha tutafunga kwa mapitio kidogo. Hii inaweka chini aina ya mambo ambayo tumekuwa tukiyaangalia kwenye ramani.

Kwa hivyo ukiweza kuielewa ramani yako tena na kufikiria kusimama Megido kwenye mteremko wa Mlima Karmeli, tunaangalia ng'ambo ya Bonde la Yezreeli. Tunaangalia hapa kwanza Mlima Gilboa. Hapa kuna kichwa cha mshale, Bonde la Harodi.

Hapa kutakuwa na Mlima More. Uko kwenye ukungu. Kwa hivyo fikiria Sauli na Yonathani.

Fikiria Wafilisti wakipita hapa. Fikiria Endori pale pale. Sauli akienda nyuma ya safu za adui.

Na hapa, ingawa ni kidonge tu kwenye ukungu, ni kidonge cha Mlima Tabori. Kinajichimbia chenyewe. Unaweza kukitambua kila wakati.

Huo ni Mlima Tabori. Na kwa hivyo katika muktadha huo, weka Debora na Baraka juu hapo na kisha Sisera na majeshi yake yote wakizama kwenye matope hapa hapa. Yesu na Nazareti wangukuwa nje ya ramani upande wa kushoto.

Kwa upande wa jambo la kuvutia na la kisasa zaidi la kugundua, unaweza kuona njia hizi mbili za kurukia ndege hapa hapa. Na kwa kweli, ni njia za kurukia ndege zinazotoka katika eneo la ndege za chini ya ardhi. Na ukisimama mahali tuliposimama kwa muda wa kutosha, unaweza kuona ndege zikiruka, inaonekana, moja kwa moja kutoka ardhini na kupanda juu angani.

Kwa hivyo hisia inayoendelea ya umuhimu wa eneo hili kijeshi haijapotea tunapoangalia picha hiyo. Naam, tukifikiria Bonde la Yezreeli, picha iliyo wazi zaidi ya Mlima Tabori hapa. Na tunaangalia kutoka upande wa kaskazini, Ukingo wa Nazareti.

Tutapitia tena slaidi hii maalum na mtazamo huu katika hotuba yetu inayofuata tunapozungumzia Galilaya. Muhtasari na mapitio. Kwa hivyo hiyo ni kiunganishi cha hotuba inayofuata.

Tumezungumzia kuhusu Uwanda wa Sharon, unaofafanuliwa zaidi na Herode na Kaisaria, na kisha mila za kanisa zinazofuata. Tumezungumzia kuhusu Mlima Karmeli. Tumezungumzia kuhusu kuwa ni jukwaa kamili kwa sababu mbalimbali.

Na pia tumezungumzia umuhimu wa kupitia hilo. Na hatimaye, tumezungumzia kuhusu Bonde la Yezreeli, uwanja wa vita kwa milenia iliyopita na pengine katika siku zijazo. Hilo linafunga utafiti huu maalum wa kikanda.

Inayofuata itakuwa ikishughulikia Galilaya.

Huyu ni Dkt. Elaine Phillips katika mafundisho yake kuhusu Utangulizi wa Masomo ya Biblia. Hii ni kipindi cha 8, Uwanda wa Sharon, Mlima Karmeli, na Bonde la Yezreeli.